

INTERACTIE IN DIVERSE KLASSEN:

Samen werken aan cohesie, verbondenheid
en sociale burgerschapsvaardigheden

NRO NATIONAAL
REGIEORGAAN
ONDERWIJSONDERZOEK

Minke Krijnen, Lian van Vemde, Lisette Hornstra,
Jochem Thijs, Bjorn Wansink, Tim Mainhard

Universiteit Utrecht en Universiteit Leiden

VOORWOORD

Bij OBS Het Zand zien we de klas en de school als een minimaatschappij waar kinderen dagelijks oefenen met burgerschap. In de dagelijkse praktijk betekent dit dat er veel aandacht is voor samenwerking, communicatie en het leren omgaan met verschillen. We gebruiken verschillende werkvormen, zoals kringgesprekken, coöperatieve opdrachten en gezamenlijke projecten waarbij kinderen hun eigen mening leren vormen en respectvol leren luisteren naar anderen. Daarnaast wordt er veel geïnvesteerd in een veilige en inclusieve sfeer, zodat ieder kind zich gezien en gehoord voelt. Onze deelname aan project BLOK paste hier goed bij. De inzichten en ervaringen uit het onderzoek van BLOK zijn nog steeds toepasbaar en verder uit te werken in hoe wij naar burgerschapsonderwijs kijken.

Het belangrijkste wat ik leerkrachten wil meegeven is het bewust creëren van momenten waarop kinderen elkaar écht leren kennen, los van vooroordelen of stereotypen. Dat betekent oog hebben voor de verschillende thuissituaties, culturele achtergronden en perspectieven die kinderen meebrengen. Leerkrachten spelen hierin een voorbeeldrol door zelf open, nieuwsgierig en respectvol te zijn. Daarnaast is het van belang om actief werk te maken van sociale vaardigheden, zodat leerlingen leren hoe ze op een positieve manier met elkaar omgaan, verschillen waarderen en conflicten oplossen.

De leidraad biedt hierbij houvast en richting. Het helpt leerkrachten om het vaak abstracte begrip 'burgerschap' concreet te maken in de eigen onderwijspraktijk. Door voorbeelden, vragen en suggesties ondersteunt de leidraad bij het bewust vormgeven van dagelijkse routines, lessen en gesprekken waarin burgerschapsvaardigheden geoefend worden. Het helpt ook om het gesprek in het team op gang te brengen over wat we als school belangrijk vinden in het vormen van actieve, betrokken en respectvolle burgers. Op deze manier wordt burgerschap geen apart vak, maar een vanzelfsprekend onderdeel van elke schooldag.

Joyce Brand – Directeur OBS Het Zand

Ontwerp: Revista ontwerp & illustratie

ISBN: 978-90-393-7908-0

DOI: <https://doi.org/10.34894/4AOQVU>

INHOUD

Aanleiding

4

Aanbeveling 1: Wees zelf het goede voorbeeld: Verbeter burgerschap en cohesie in de klas door je eigen gedrag

8

Aanbeveling 2: Investeer in verbinding: Organiseer positieve ervaringen tussen leerlingen met verschillende achtergronden

12

Aanbeveling 3: Wees duidelijk over diversiteit: Communiceer actief een consistente boodschap

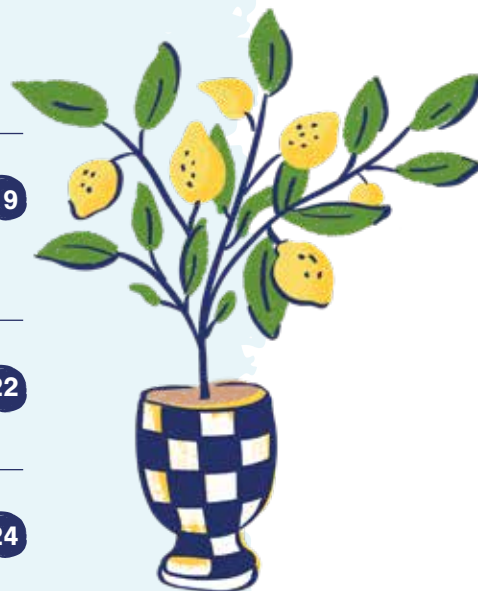
15

RESPECT

Aanbeveling 4: Werk aan positieve relaties tussen jou en alle leerlingen

19

Bijlage A: Verder lezen

22

Bijlage B: Reflectie-instrument leerkracht-opvatting over omgaan met diversiteit in de klas

24

Over de auteurs

35

AANLEIDING

Scholen hebben de taak om burgerschap bij leerlingen te bevorderen: ze bereiden leerlingen voor op **vreedzaam samenleven** in een democratische en diverse maatschappij. De klas is een ideale oefenplaats voor burgerschap en het stimuleren van cohesie. Een klas kan je namelijk zien als een 'minimaatschappij'. Net als in de echte maatschappij brengt diversiteit in de klas soms uitdagingen en spanningen met zich mee, maar zo'n klas kan juist ook verrijkend zijn en kansen bieden. Onder **begeleiding van de leerkracht** kunnen kinderen in een veilige omgeving leren hoe ze op een positieve manier met elkaar kunnen omgaan.

Deze leidraad is onderdeel van het **Project BLOK** (**B**urgerschap door **L**esgeven: **O**nderzoek in de **K**las). Het basisidee van BLOK is dat leerkrachten met hun dagelijkse interacties bijdragen aan **burgerschapsvaardigheden** van leerlingen, zoals samenwerken en conflicten oplossen, positieve relaties onderhouden en

vooroordelen tegengaan en een gevoel van verbondenheid met de klas en met Nederland ontwikkelen. BLOK richt zich op alledaagse processen in de klas, zoals gedrag, opvattingen en relaties en de manier waarop leerkrachten hiermee omgaan. Hoewel burgerschap over nog veel meer gaat, hebben wij ons dus gericht op de **dagelijkse, sociale aspecten van burgerschap**. Kennis en het burgerschapscurriculum hebben we buiten beschouwing gelaten, hier bestaat al veel informatie over (zie bijvoorbeeld het **Expertisepunt burgerschap**).

Het doel van deze leidraad is om leerkrachten praktische handvaten te geven waarmee aan cohesie en burgerschap in de klas gewerkt kan worden. De aanbevelingen zijn gebaseerd op bestaande inzichten uit de wetenschap en nieuwe resultaten uit het project BLOK.

MINIMAATSCHAPPIJ

"De klas is een ideale oefenplaats voor burgerschap en het stimuleren van cohesie."

PROJECT BLOK

Deze leidraad is geschreven door de onderzoekers van project BLOK. Dit wetenschappelijke onderzoek had tot doel om te begrijpen hoe de bovenbouwklas van het basisonderwijs werkt als **oefenplaats voor burgerschap**.

De focus lag op sociale aspecten van burgerschap. Denk bijvoorbeeld aan verbondenheid met de klas en Nederland, maar ook het omgaan met verschillen, luisteren naar elkaar en empathie. In BLOK onderzochten we hoe leerlingen met elkaar omgaan, hoe leerkrachten dit begeleiden en hoe dit bijdraagt aan een positieve houding van leerlingen ten aanzien van andere groepen, betere sociale relaties, meer cohesie in de klas en dus ook aan burgerschapsvorming.

Project BLOK is gestart in 2019 en eindigde in 2025. Er namen **1639 leerlingen in groep 6 tot en met 8** deel, samen met hun leerkracht. Zij waren verspreid over 78 klassen van 33 basisscholen in het hele land. De deelnemende klassen verschilden in termen van (etnische) diversiteit. Het totale percentage leerlingen met een etnische Nederlandse

achtergrond liep uiteen van 3.7% tot 88.2% tussen de klassen. Het totale percentage van leerlingen met een niet-Westerse migratieachtergrond varieerde van 4.0% tot 94.1% en het percentage van leerlingen met een Westerse migratieachtergrond liep uiteen van 4.0% tot 43.5%. De deelnemende leerlingen en hun leerkrachten hebben gedurende één schooljaar drie keer een **vragenlijst** ingevuld. Ook is er drie keer een **video-opname** van ongeveer twee uur gemaakt in elke klas om interacties tussen leerkracht en leerlingen tijdens gewone lessen te observeren. De gegevens die met dit project zijn verzameld zijn gebruikt in wetenschappelijke publicaties.

Project BLOK werd uitgevoerd door Minke Krijnen en Lian van Vemde. Zij werden daarbij begeleid door Tim Mainhard, Bjorn Wansink, Jochem Thijs en Lisette Hornstra. Het onderzoek werd uitgevoerd aan de Universiteit Utrecht en de Universiteit Leiden. Dit project werd gefinancierd door het Nationaal Regieorgaan Onderwijs (NRO).

➔ DIVERSITEIT: HET GAAT OOK OM SOCIAAL- ECONOMISCHE VERSCHILLEN

Wanneer we het gaat over **diversiteit in de klas**, wordt vaak gedacht aan **culturele of etnische verschillen**. We zien echter steeds vaker dat **sociaaleconomische verschillen**, zoals verschillen in inkomen en het soort beroep of opleidingsniveau van ouders, ook een rol spelen, in de klas en in de maatschappij. Dit heeft dus ook te maken met de welvaart van een gezin. Op school lijkt de sociaaleconomische achtergrond van kinderen de kansen van kinderen in het onderwijs mee te bepalen, maar

ook de sociale relaties tussen kinderen. In de maatschappij blijkt de kloof tussen arm en rijk de afgelopen jaren steeds groter te worden en bewegen mensen met een verschillend welvaartsniveau zich steeds meer in hun eigen leefwereld. In deze leidraad richten we ons daarom naast verschillen tussen kinderen in culturele of etnische achtergronden ook op verschillen in sociaaleconomische achtergronden. We bespreken hoe dergelijke verschillen in de klas overbrugd kunnen worden.

Belangrijke bronnen

Boer, I., Fleischmann, F., & Thijs, J. (2024). The role of SES in preadolescence: Understandings and group evaluations based on income, education, and occupation. *Journal of Youth and Adolescence*, 53(10), 2300–2319. <https://doi.org/10.1007/s10964-024-02018-2>

Elffers, L. (2022). *Onderwijs maakt het verschil: Kansengelijkheid in het Nederlandse onderwijs*. Amsterdam University Press.

Vermeij, L., & Thijssen, L. (2024). *De leefwerelden van arm en rijk*. Sociaal en Cultureel Planbureau. <https://www.scp.nl/binaries/scp/documenten/publicaties/2024/04/05/de-leefwerelden-van-arm-en-rijk/SCP-rapport+De+leefwerelden+van+arm+en+rijk+april+2024.pdf>

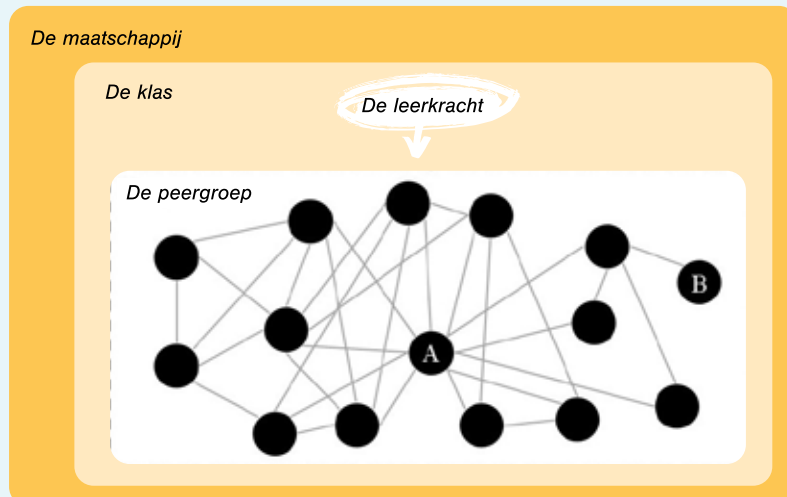
BURGER BEN JE NOOIT ALLEEN: DE LEERLING EN DE GROEP

Burgerschapsonderwijs gaat vaak over het aanleren van kennis, vaardigheden en houdingen. Tegelijkertijd betekent burgerschap ook dat je onderdeel bent van een groep: dat kan de samenleving of maatschappij zijn, maar ook in het klein, als je meedoet in de klas. Burgerschapsvaardigheden zijn dus niet alleen goed voor de **individuele leerling**, maar juist ook voor de **groep**. Omgekeerd werkt het ook: De groep heeft invloed op een leerling. Als leerlingen bijvoorbeeld elkaar helpen of juist agressie heel normaal is in de groep, dan wordt ook de kans groter dat individuele leerlingen hier steeds meer aan meedoen. Daarnaast **staat een leerling altijd in verbinding met de rest van de klas**: elke leerling heeft een eigen sociale positie (of dit nu positief, negatief, of meer geïsoleerd is). Ook dit kan uitmaken voor de burgerschapsvaardigheden van een leerling, want als je weinig contacten hebt in de klas, dan kan je ook niet met burgerschap oefenen.

In project BLOK hebben we daarom niet alleen naar individuele ervaringen, houdingen en vaardigheden van leerlingen gekeken, maar juist ook naar hoe de leerling in de groep ligt, en wat de kenmerken van de klas als geheel zijn. De leerkracht kan hierop bewust

ingrijpen en sturen. Hiervoor hebben we inderdaad in verschillende studies bewijs gevonden.

In de afbeelding geven we dit schematisch weer. De leerlingen (bolletjes) hebben onderling verbinding met elkaar (sommigen vinden elkaar bijvoorbeeld aardig of juist niet), en samen vormen de leerlingen de peer groep. De leerkracht kan de peer groep sturen. De leerkracht en de peer groep vormen samen de klas, die ook ingebed zijn in onze maatschappij, waarin we met elkaar bepalen welke waarden en normen belangrijk zijn (zoals solidariteit en vreedzaamheid). Zulke waarden en normen zijn belangrijk voor hoe de leerkracht burgerschap vormgeeft in de klas.

[terug naar inhoudsopgave >](#)

Belangrijke bronnen

Krijnen, M. A., Wansink, B. G. J., van den Berg, Y. H. M., van Tartwijk, J., & Mainhard, T. (2024). Citizenship in the elementary classroom through the lens of peer relations. *Educational Psychology Review*, 36(1). <https://doi.org/10.1007/s10648-024-09870-5>

Van Vemde, L., Thijs, J., & Hornstra, L. (2023). The classroom social environment in mixed secondary school classes: The role of ethnic classroom composition and classmates' explicitly and implicitly measured ethnic attitudes. *Social Psychology of Education*, 26, 333–366. <https://doi.org/10.1007/s11218-022-09747-x>

1

Wees zelf het goede voorbeeld en verbeter burgerschap en cohesie in de klas door je eigen gedrag

WAAROM IS DIT BELANGRIJK?

Als leerkracht heb je invloed op wat leerlingen normaal vinden in de klas. Kinderen kijken naar jou om te begrijpen hoe ze met elkaar om moeten gaan. Je staat als het ware '**model**' voor wat voor interacties oké zijn in de klas. Door hoe je zelf handelt en hoe je omgaat met leerlingen, geef je de klas duidelijke **signalen over wat wenselijk of acceptabel is**. Op welke manier uit je bijvoorbeeld boosheid, verhef je je stem of blijf je juist rustig maar duidelijk? Zo leren kinderen door te **observeren** bijvoorbeeld hoe je omgaat met gedrag van anderen dat je onprettig vindt, of het wel of juist niet oké is om sommige kinderen anders te behandelen dan anderen, en hoe je ermee omgaat als je het niet met elkaar eens bent. Een **positieve sfeer in de klas is goed voor de betrokkenheid van leerlingen en hun relaties** en zorgt ervoor dat minder kinderen buiten de groep vallen. Zo zet je de toon voor burgerschap in de klas.

HOE DOE JE DIT?

1

Leef voor hoe je omgaat met gedrag dat je onprettig of ongewenst vindt

Soms loopt het niet lekker in de klas, en gedragen leerlingen zich op een uitdagende manier. Hoe je dan reageert heeft invloed op hoe de leerlingen met elkaar omgaan als dit bij hen gebeurt en hoe ze bijvoorbeeld ruzie oplossen.

- a. **Grijp eerst zo 'klein mogelijk' in**, door eerst een leerling alleen even aan te kijken of in de buurt te gaan staan, of door je wenkbrauwen op te trekken. Help de leerling te beseffen dat er iets gaande is dat je liever niet wilt in de klas en het gedrag zelf te veranderen. Ga dan pas de naam van een leerling noemen en welk gedrag je wél graag ziet. Zorg dat je zo min mogelijk of helemaal niet uit negatieve emoties reageert.
- b. **Vraag wat er aan de hand is** voor je een oordeel velt, geef de leerling een kans uitleg te geven. Je hoeft uiteraard niet elk gedrag toe te laten, maar vaak is er een onderliggende reden voor uitdagend gedrag. Het begrijpen van die reden, kan helpen om het gedrag een volgende keer te voorkomen.
- c. **Leg uit wat het gevolg is van het uitdagende gedrag**, doe dit feitelijk en niet boos. Bijvoorbeeld "Als je praat terwijl ik de breuken uitleg kunnen sommige leerlingen niet horen wat ik zeg, en dan kunnen ze hun opdracht niet doen".
- d. **Geef aan welk gedrag je wél wilt zien**. Het gedrag wat je benoemt moet gedrag zijn wat leerlingen echt kunnen laten zien. Een vuistregel daarbij is dat alles wat een voorwerp ook kan doen, eigenlijk geen gedrag is (stil zitten en niets zeggen valt dus niet onder gedrag). Zeg bijvoorbeeld: 'Leg je pen neer en kijk naar mij. Ga goed na voor jezelf of je snapt wat ik vertel en steek je hand op als je het niet snapt'.

- e. **Zeg sorry als je fout zat**. Schiet je een keer wel uit de slof omdat je moe bent of gestrest, of omdat je heel erg vond wat er gebeurde, leg dan uit wat het met je deed en zeg sorry. Vertel wat je beter had kunnen doen en zeg dat je dat de volgende keer probeert of vraag de leerlingen om tips.

2

Laat zien dat iedereen erbij hoort

- a. **Verdeel je aandacht en je beurten goed** over alle leerlingen.

Uit ons onderzoek weten we dat in klassen waar de aandacht van de leerkracht tijdens gewone taal- of rekenlessen gelijkmatiger over de leerlingen is verdeeld, ook de positieve contacten tussen leerlingen in de klas meer gelijkmatig zijn verdeeld. **Kort gezegd: als de leerkracht niemand vergeet of buitensluit dan is de kans groter dat de kinderen dit ook niet doen.** Een simpele manier om aandacht gelijk te verdelen is het gebruik van **beurtstokjes**. Schrijf elke naam uit de klas op een apart 'ijsstokje', trek een stokje als je een vraaggesprek hebt met de klas. Zorg er wel voor dat dit veilig gebeurt en het niet erg is voor leerlingen als ze het antwoord niet weten. Vraag bijvoorbeeld een medeleerling om hulp of probeer samen het goede antwoord te beredeneren zodat je er een leermoment voor de hele klas van maakt.

- b. **Vermijd dat je te veel en zichtbaar negatieve aandacht geeft** aan gedrag dat je niet bevalt. Zorg ervoor dat je niet telkens dezelfde kinderen negatief bijstuurt.

Net als bij het verdelen van aandacht, geldt ook voor **het bekrachtigen van positief gedrag en het bijsturen van ongewenst gedrag** dat het goed als dit niet te ongelijkmatig is verdeeld, waarbij

steeds dezelfde leerlingen positief of negatief worden aangesproken. Voor alle leerlingen geldt dat het goed is om vooral aandacht te schenken aan positief gedrag en zo min mogelijk aan uitdagend gedrag. Het gelijkmatiger verdelen van belonen of bijsturen kan je op onderstaande manieren doen.

- Houd eens een les bij wie hebt beloond voor goed gedrag (bijvoorbeeld door een duim omhoog of 'goed zo!' te zeggen) en wie je negatief hebt aangesproken. Dit kan je zelf bijhouden op klassenlijst (turven), je kan een video maken van de les en dit terugkijken of dit bijvoorbeeld laten turven door een collega.
- Bedenk wie je de volgende keer wilt belonen. Creëer kansen voor kinderen die het lastig vinden om goed gedrag te tonen, zodat je ze kan belonen. Geef hen bijvoorbeeld een taak die ze goed kunnen of leuk vinden.
- Probeer het bespreken van ongewenst gedrag zo veel mogelijk buiten de klas te laten plaatsvinden.

Bepaal gezamenlijk wat wenselijk gedrag is om samen te leven in de klas

- Stel samen regels op.** Ze geef je de leerlingen 'macht' om mee te beslissen over hoe het gaat in de klas (Zie kader: Samen de regels maken in de klas).
- Gebruik korte verhalen of simpele filmpjes** om samen te bespreken wat fijn samenleven betekent.

Beide opties, samen regels maken en het bespreken van filmpjes of verhalen, werken extra goed als je zorgt voor een veilige situatie in de klas. Bijvoorbeeld door te zeggen "Iedereen mag praten zonder dat we elkaar onderbreken." Stel duidelijke vragen aan de leerlingen zoals "Kun je vertellen wat er gebeurt?" en "Hoe denk je dat de ander zich voelt?". Luister actief naar wat leerlingen zeggen door oogcontact te maken, te knikken of op een andere manier te laten zien dat je aandacht hebt, vat samen wat een kind heeft gezegd en vraag of je het goed hebt begrepen. Respecteer verschillende meningen en wees nieuwsgierig, bijvoorbeeld door te zeggen: "Ik begrijp dat jij het anders ziet. Waarom vind je dat?". Geef op een gegeven moment ook je eigen mening en leg uit waarom je iets vindt.

Belangrijke bronnen

- Endedijk, H. M., Breeman, L. D., van Lissa, C. J., Hendrickx, M. M., den Boer, L., & Mainhard, T. (2022). The teacher's invisible hand: A meta-analysis of the relevance of teacher–student relationship quality for peer relationships and the contribution of student behavior. *Review of Educational Research*, 92(3), 370-412.
<https://doi.org/10.3102/00346543211051428>
- Hendrickx, M. M., Mainhard, M. T., Boor-Klip, H. J., Cillessen, A. H., & Brekelmans, M. (2016). Social dynamics in the classroom: Teacher support and conflict and the peer ecology. *Teaching and Teacher Education*, 53, 30-40.
<https://doi.org/10.1016/j.tate.2015.10.004>
- Krijnen, M. A., Wansink, B. G. J., Van Vemde, L., Van den Berg, Y. H. M., Mainhard, T. (2025). Teacher closeness and conflict shape citizenship behaviors in ethnically diverse classrooms [Artikel is ingediend bij een wetenschappelijk tijdschrift]. **Neem contact met ons op voor het artikel.**

SAMEN DE REGELS MAKEN IN DE KLAS

Doel:

Leerlingen na laten denken over hoe je met elkaar omgaat in de klas. Zo leren ze over respect, luisteren, afspraken maken en samen beslissen – belangrijke aspecten van burgerschap.

Stap 1: Gesprek starten over samenleven en samenwerken

Leerkracht vraagt:

"Wat hebben we nodig om het fijn te hebben in onze klas?"

"Wat betekent het om respect te hebben voor elkaar?"

"Wat zou jij belangrijk vinden als jij de juf/meester van de klas was?"

Doel: bewustwording van waarden als respect, eerlijkheid, luisteren naar elkaar, enz.

Stap 2: Ideeën verzamelen

De leerlingen mogen in kleine groepjes of klas-sikaal ideeën aanleveren voor gedragsregels.

Bijvoorbeeld:

We luisteren naar elkaar zonder te roepen.

We helpen elkaar als iemand iets niet begrijpt.

We zeggen sorry als we iemand pijn of verdriet doen.

Stap 3: Stemmen of overleggen over welke regels belangrijk zijn

Elke leerling krijgt bijvoorbeeld 3 stickers of stemrondjes om te plakken bij de gedragsregels die zij het belangrijkste vinden. Daarna bespreek je de top 5 regels die eruit komen.

Doel: leerlingen ervaren dat beslissingen gezamenlijk worden genomen – een basis-principe van democratie.

Stap 4: Afspraken vastleggen en ondertekenen

Maak van de gekozen regels een "klasaf-spraakposter" met tekeningen of foto's van de kinderen erbij. Laat alle leerlingen (en de leerkracht) de afspraken ondertekenen.

Stap 5: Reflectiemomenten inplannen

Bespreek wekelijks of maandelijks hoe het gaat met de afspraken:

Houden we ons eraan?

Moet er iets aangepast worden?

Zijn er nieuwe ideeën?

Dingen die heel goed gaan kunnen misschien van de lijst af en nieuwe regels kunnen worden toegevoegd. Zo ontwikkel je een cultuur van voortdurende dialoog, verantwoordelijkheid voor de klas en samenwerking.

Waarom werkt dit burgerschapsvormend?

Leerlingen oefenen met overleg, argumentatie en rekening te houden met belangen van de meerderheid van de groep, maar juist ook belangen van een minderheid. Ze denken na over respect, verantwoordelijkheid, solidariteit. Daarnaast ervaren leerlingen dat ze invloed hebben op hun omgeving. (Zie ook **SLO 'Concept kerndoelen Burgerschap'**)

2

Investeer in verbinding:

Organiseer positieve ervaringen tussen leerlingen met verschillende achtergronden

WAAROM IS DIT BELANGRIJK?

De klas is bij uitstek een plek die leerlingen **een kijkje kan geven in de wereld van anderen**. Investeren in verbinding tussen leerlingen met verschillende achtergronden bereidt leerlingen dan ook voor op **samenleven in een diverse samenleving**. Het creëren van positieve ervaringen met elkaar is hierbij belangrijk voor **sociale cohesie**: door positief contact actief te stimuleren, voelen leerlingen zich meer verbonden met elkaar, wat een sterkere, inclusieve klassengemeenschap creëert. Leerlingen uit minderheidsgroepen worden ook versterkt in hun gevoel van eigenwaarde en inclusie wanneer hun **achtergrond wordt erkend en gerespecteerd** in de klas en binnen de school. Ook biedt positief contact kansen voor het vergroten van **empathie en communicatieve vaardigheden**: Het helpt leerlingen om zich beter in anderen in te leven. Het uiteindelijke doel hiervan is ook dat leerlingen **minder vooroordelen en stereotype beelden hebben**, en **meer wederzijds begrip en respect**: als leerlingen elkaar beter kennen, leren ze elkaars perspectieven, culturen en tradities kennen.

HOE DOE JE DIT?

1

Laat diversiteit zien

- a. *Kies boeken, films en lesvoorbeelden waarin personages met verschillende culturele en etnische achtergronden voorkomen en positief of neutraal worden benoemd.*

Online zijn er verschillende mensen die boekenlijsten samenstellen, zoals deze [boekenlijst vol diversiteit](#). Een belangrijke 'knop' om aan te draaien is het inlevingsvermogen van de klas – dit kan met elkaar, maar ook met personages uit boeken of films.

- b. *Besprek actuele maatschappelijke thema's vanuit verschillende invalshoeken.*

Begin met thema's die niet gelijk voor conflict in de klas zorgen, maar bouw deze gesprekken op van "koud" naar sensitiever of "heter". Voor hulp voor het bespreken van zulke onderwerpen zie bijvoorbeeld de website van [TerInfo](#).

- c. *Ga in gesprek over de diversiteit in de klas.*

Leerlingen voelen zich makkelijker verbonden met hun eigen (culturele) achtergrond. Vaak denken ze dan ook makkelijker positief over hun eigen groep dan over kinderen die zij niet als onderdeel van hun eigen groep zien. Benadruk dat deze zaken naast elkaar kunnen bestaan: Je kunt je erg verbonden voelen met je eigen achtergrond én positief denken over andere groepen. Ook behoren veel mensen tot meerdere groepen – het kan heel leuk zijn om dit samen te ontdekken. In welke groep zit je samen en in welke misschien niet, en is dat dan een probleem? [Kennissplatform Inclusief Samenleven](#) maakte een [overzicht](#) van lessen die dit thema behandelen.

2

Gebruik de kracht van sociale verhoudingen in de klas

- a. *Laat kinderen met verschillende achtergronden of kwaliteiten in projecten samenwerken aan een gemeenschappelijk doel.*

Besteed hierbij expliciet aandacht aan de kracht van diversiteit. Ook hoe je de samenwerking vorm geeft is belangrijk. Is er bijvoorbeeld sprake van wederzijdse afhankelijkheid en is de opdracht zo gemaakt dat iedereen betrokken is? Zorg verder dat kinderen die in de minderheid zijn zich niet automatisch moeten aanpassen aan de meerderheid in de klas. Verder is voor deze kinderen de kans groter om het contact als onveilig te ervaren. Sta met elkaar stil hoe je groepswork aanpakt zodat iedereen mee kan doen voordat je begint. Dit kan ook samen met de leerlingen. Kom hier tijdens het groepswork regelmatig op terug als je door de klas loopt.

- Op scholen met minder (culturele) diversiteit komen leerlingen niet zomaar iemand met een andere achtergrond tegen. Naast het gebruik van verhalen of films kan je ook contact leggen met een school die een hele andere leerlingpopulatie heeft. Zo'n samenwerking biedt leerlingen en leerkrachten de kans om op een laagdrempelige manier ervaringen uit te wisselen. Dit soort initiatieven moeten wel goed voorbereid worden. Zorg bijvoorbeeld dat er geen competitie tussen groepen is, werk aan gemeenschappelijke doelen, zorg dat er regelmatig contact is en dat het gestructureerd begeleid wordt. Uiteindelijk is het doel om leerlingen positieve ervaringen met elkaar op te laten doen. Als het contact niet goed verloopt kan het er juist voor zorgen dat het stereotypen bevestigt.

[Welkom in mijn wijk](#) biedt ondersteuning van het opzetten van zulke ontmoetingen.

b. Speel in op de algemene sociale dynamiek van de klas

- Welke leerlingen zoeken elkaar vaak op? Je kan als leerkracht niet bepalen welke leerlingen vriendschappen met elkaar sluiten, maar je kan er wel bij helpen dat leerlingen positieve ervaringen opdoen met leerlingen die ze minder spreken of die minder op hen-zelf lijken. Dit kan bijvoorbeeld door leerlingen een buddy toe te wijzen of door de wijze waarop je groepjes samenstelt. Laat kinderen dus niet zelf kiezen met wie zij samenwerken maar maak bewust de groepen. Om meer inzicht te krijgen in de sociale dynamiek kan je gebruik maken van [stoeltjesdans](#).
- Welke leerlingen hebben een grote invloed op de andere leerlingen (bijvoorbeeld doordat zij populairder of mondiger zijn)? Leerlingen met een positieve invloed kunnen een rol hebben in het includeren van leerlingen die normaliter weinig of negatief contact hebben. Leerlingen met negatieve invloed kunnen worden geholpen om een positievere rol aan te nemen en/of hun negatieve invloed te beperken, zodat er meer ruimte ontstaat in de groep voor leerlingen die normaal niet op de voorgrond willen of kunnen treden.
- Welke kinderen hebben heel weinig invloed (en zijn onpopulair)? Deze leerlingen horen niet echt bij de groep en voelen zich vaak minder verbonden met de klas. Vaak zijn dit ook de leerlingen die minder sociaal gedrag laten zien of agressiever zijn, maar ook hun achtergrond kan een rol spelen: Leerlingen die in de minderheid zijn in de klas (bijvoorbeeld de enige met een Nederlandse achtergrond, of juist de enige met een Turkse achtergrond), én leerlingen met een lagere sociaaleconomische status (die uit een gezin komen waar het inkomen laag is en/of ouders hebben die zelf minder onderwijs hebben gehad) zijn soms ook minder populair. Impopulaire leerlingen hebben veel baat bij een goede één-op-één relatie met de leerkracht. Tegelijkertijd is het belangrijk dat klasgenoten niet het idee hebben dat de impopulaire leerling 'het lievelingetje' is, dit kan de positie van de impopulaire leerling verslechteren. Meer over het bouwen aan een positieve één-op-één relatie met elke leerlingen kun je in de [leidraad leerkracht-leerlingrelaties in het primair onderwijs](#) lezen.

terug naar inhoudsopgave >

Belangrijke bronnen

- Banks, J. A. (2015). The dimensions of multicultural education. In Banks, J. A. (Ed.), *Cultural diversity and education* (6th ed., pp. 3-22). Routledge.
- Krijnen, M. A., Wansink, B. G. J., Ryan, A. M., Van den Berg, Y. H. M., Van Vemde, L., & Mainhard, T. (2025). Unpopularity drives a lower sense of belonging: The roles of teacher-child relationships, peer relationships and diversity in elementary classrooms. [Artikel is ingediend bij een wetenschappelijk tijdschrift].
- Ladson-Billings, G. (2021). *Culturally relevant pedagogy: Asking a different question*. Teachers College Press.
- Raabe, T., & Beelmann, A. (2011). Development of ethnic, racial, and national prejudice in childhood and adolescence: A multinational meta-analysis of age differences. *Child Development*, 82(6), 1715-1737. <https://doi.org/10.1111/j.1467-8624.2011.01668.x>
- Tropp, L. R., White, F., Rucinski, C. L., & Tredoux, C. (2022). Intergroup contact and prejudice reduction: Prospects and challenges in changing youth attitudes. *Review of General Psychology*, 26(3), 342-360. <https://doi.org/10.1177/10892680211046517>

3

Wees duidelijk over diversiteit:

Communiceer actief een consistente boodschap

→ WAAROM IS DIT BELANGRIJK?

Hoewel vaak gedacht wordt dat (jonge) kinderen geen voorkeuren of vooroordelen hebben, blijkt dat niet het geval. **Dat kan een negatieve impact hebben op hun relaties met andere kinderen en kan ervoor zorgen dat met name kinderen die in de minderheid zijn zich minder thuis voelen in de klas.** Zij kunnen zich daardoor ook minder thuis voelen in de maatschappij als geheel. Als leerkracht kan je het verschil maken. Door diversiteit en verschillen in de klas juist te benoemen kan je eraan bijdragen dat leerlingen met verschillende achtergronden verschillen leren waarderen, positieve relaties met elkaar ontwikkelen, en ervoor zorgen dat iedereen zich thuis en gezien voelt.

Als leerkracht kan je verschillende opvattingen hebben over hoe om te gaan met diversiteit in de klas. Sommige leerkrachten vinden het belangrijk om **culturele diversiteit te erkennen en te waarderen**. Leerkrachten met deze opvatting zijn positief over diversiteit en zien verschillen tussen leerlingen als een verrijking. Er zijn ook leerkrachten die het juist belangrijk vinden om **overeenkomsten tussen leerlingen van verschillende culturen te benadrukken**. Leerkrachten die dit belangrijk vinden, willen hiermee eenheid in de klas creëren. Ze stellen de overeenkomsten tussen leerlingen centraal, zonder dat ze de verschillen negeren. Tot slot zijn er leerkrachten die het belangrijk vinden om leerlingen **wegwijs te maken in de Nederlandse cultuur**, door de Nederlandse normen en waarden over te brengen op leerlingen. Deze verschillende opvattingen gaan ook prima samen: Veel leerkrachten vinden het belangrijk om zowel culturele diversiteit te waarderen, overeenkomsten te benadrukken én leerlingen kennis te laten maken met de Nederlandse gebruiken en cultuur. Hoewel deze opvattingen goed samen kunnen gaan, kan het in de praktijk dan soms lastig zijn om een eenduidige boodschap naar leerlingen over te brengen.

Opvattingen van leerkrachten komen vaak niet duidelijk tot uiting in de klas in wat leerkrachten zeggen en doen. Daardoor worden deze opvattingen niet herkend door leerlingen en kunnen ze er niet van leren. Als je wilt dat je opvattingen impact hebben, is het dus goed om als leerkracht actief een duidelijke en consistente boodschap te communiceren over omgaan met diversiteit. Vertel niet alleen hoe je erover denkt, maar vertaal het ook naar je dagelijks handelen (*'practice what you preach'*).

PRACTICE WHAT YOU PREACH

"Vertel niet alleen hoe je erover denkt, maar vertaal het ook naar je dagelijks handelen."

HOE DOE JE DIT?

1

Wees je bewust van jouw eigen opvattingen over diversiteit

Om een duidelijke en concrete boodschap over omgaan met diversiteit te geven naar je leerlingen moet je jezelf bewust worden van jouw eigen opvattingen over diversiteit en wat jij belangrijk vindt.

a. Reflecteer op jouw diversiteitsopvattingen.

Wat vind jij belangrijk als leerkracht? Welke boodschap wil jij overbrengen? Hoe komt dit tot uiting komt in jouw klas?

b. Bespreek als schoolteam wat jullie samen belangrijk vinden omtrent dit thema.

Wat is de visie van de school en hoe willen jullie dit naar voren laten komen in de klas? Om leerkrachten en schoolteams hierin te ondersteunen hebben wij een **reflectie-instrument ontwikkeld**. Deze kun je vinden in **Bijlage B**.

ruimte om te leren over elkaars achtergrond en verschillen of gebruik bijvoorbeeld boeken waarin personages met verschillende achtergronden voorkomen. Wil je dat leerlingen zich meer bewust worden van hun overeenkomsten, dan kan je daar een activiteit aan verbinden. Laat kinderen bijvoorbeeld in groepjes nadenken over wat hen verbindt en waarin ze op elkaar lijken en hierover vertellen in de klas.

c. Kom regelmatig op het thema terug.

Het is belangrijk dat dit geen eenmalige activiteiten zijn, maar dat je regelmatig terugkomt op dit thema.

d. Houd rekening met leerlingen die in de minderheid zijn.

Voor leerlingen die in de klas een minderheid vormen, bijvoorbeeld als het gaat om etnische achtergrond of sociale status, kunnen dit soort activiteiten soms lastiger zijn. Probeer te voorkomen dat hun minderheidspositie uit wordt vergroot.

2

Communiceer duidelijk over wat jij belangrijk vindt over diversiteit en gebruik werkvormen en materialen waarin jouw opvattingen tot uiting komen

a. Bespreek het onderwerp diversiteit regelmatig en bedenk vooraf welke boodschap je over wilt brengen.

Geef aan waarom dit belangrijk is of met welk doel bepaalde activiteiten worden gedaan.

b. Organiseer activiteiten die passen bij jouw opvattingen.

Vind je het belangrijk om diversiteit te erkennen en waarderen, geef kinderen dan de

3

Bespreek samen met de leerlingen wat zij Nederlands vinden en welke normen en waarden daarbij horen

Maar bespreek daarbij ook in hoeverre de cultuur of normen en waarden zijn veranderd door de tijd en door wie deze normen en waarden bepaald worden. Ook kun je bespreken in hoeverre er ruimte is voor verschillende normen en waarden in Nederland. Daarnaast kun je het hebben over of alle Nederlanders het hiermee eens zijn en waarom het belangrijk is om het over sommige dingen wél eens te zijn, zoals respect voor elkaar hebben en niet discrimineren (zoals beschreven in artikel 1 in de grondwet) en over andere dingen niet.

4

Leef je opvattingen over diversiteit voor

Je kan je opvattingen laten zien in hoe jij dagelijks omgaat met verschillende leerlingen. Als jij het waarderen van diversiteit belangrijk vindt, kan je dat bijvoorbeeld laten zien door positiviteit uit te stralen naar leerlingen met verschillende achtergronden. Of vind jij bijvoorbeeld verdraagzaamheid een belangrijk aspect van de Nederlandse cultuur om uit te dragen? Leef dat voor door verdraagzaam te zijn als je over bepaalde thema's spreekt en benoem dat dan ook.

5

Voor leerlingen kan het lastig zijn om verschillende opvattingen met elkaar te rijmen

Leg daarom expliciet aan leerlingen uit hoe die verschillende opvattingen samen kunnen gaan. Je kan leerlingen bijvoorbeeld uitleggen waarom je het belangrijk vindt dat ze leren over de Nederlandse normen en waarden maar ook waarom diversiteit er mag zijn. Op verschillende momenten in de klas zul je als docent met een ander aspect bezig zijn, soms met het waarderen van verschillen, soms met het laten zien van overeenkomsten en soms meer met gedeelde normen en waarden. Voor leerlingen is het belangrijk dit te zien. Het laat zien dat de wereld complex is en niet altijd eenvoudig.

terug naar inhoudsopgave >

Belangrijke bronnen

Nesdale, D. (2004). Social identity and ethnic prejudice in children. In M. Bennet & F. Sani (Eds.), *The development of social self* (pp. 219–249). Psychology Press.

Štremfel, U., Šterman Ivančič, K., & Peras, I. (2024). Addressing the Sense of School Belonging Among All Students? A Systematic Literature Review. *European Journal of Investigation in Health, Psychology and Education*, 14(11), 2901-2917. <https://doi.org/10.3390/ejihpe14110190>

Thijs, J., Krijnen, M., van Vemde, L., Hornstra, L., Mainhard, T., & Wansink, B. (2025). The diversity teaching beliefs scale: Addressing cultural diversity, communalities between cultures, and the national culture in the classroom. *Teaching and Teacher Education*, 153, <https://doi.org/10.1016/j.tate.2024.104846>

Van Vemde, L., Hornstra, L., & Thijs, J. (2021). Classroom predictors of national belonging: The role of interethnic contact and teachers' and classmates' diversity norms. *Journal of Youth and Adolescence*, 50(8), 1709-1725. <https://doi.org/10.1007/s10964-021-01430-2>

Van Vemde, L., Hornstra, L., Krijnen, M., & Thijs, J. (2025). Conflicting effects of compatible teacher diversity beliefs on primary school students' diversity attitudes [Artikel is ingediend bij een wetenschappelijk tijdschrift]. [Neem contact met ons op voor het artikel.](#)

4

Werk aan positieve relaties tussen jou en alle leerlingen

WAAROM IS DIT BELANGRIJK?

Positieve relaties met leerkrachten dragen bij aan het welzijn van leerlingen, plezier op school, maar ook aan het leren. Daarnaast zorgen positieve relaties met leerkrachten ervoor dat leerlingen zich meer thuis voelen op school en dragen ze bij aan meer cohesie in de klas en minder pestgedrag. **Goede relaties zijn helaas niet voor elke leerling vanzelfsprekend.** Leerlingen met een migratieachtergrond of een lagere sociaaleconomische status ervaren soms meer conflict en minder nabijheid in de omgang met hun leerkracht. Dat is zorgwekkend, want voor deze leerlingen zijn positieve relaties juist extra belangrijk, omdat deze hen beschermen tegen negatieve ervaringen op school, hun verhoogde risico op lagere prestaties en vroegtijdig schoolverlaten. Bovendien kunnen hechte relaties met een leerkracht met een Nederlandse achtergrond voor leerlingen met een migratieachtergrond functioneren als een vorm van positief (interetnisch) contact. Dit draagt bij aan een sterker gevoel van verbondenheid met de samenleving. Het is daarom goed om met alle leerlingen, maar vooral ook met deze groepen, warme en nabije relaties op te bouwen.

HOE DOE JE DIT?

1

Probeer vooral negatieve interacties te vermijden

Dagelijkse interacties zijn de bouwstenen van je relatie met je leerlingen. Positieve opmerkingen zoals “Goed gewerkt” of “Dat is het goede antwoord” bevorderen een hechte relatie, terwijl negatieve opmerkingen zoals “Still!” of “Heb je het nou nog niet begrepen?” leiden tot meer conflict. We zien dat negatieve interacties een veel sterker effect hebben op de relatiekwaliteit dan positieve interacties. Dit sluit aan bij de zogenoemde *“negativity bias”*, welke stelt dat mensen (inclusief kinderen) gevoeliger zijn voor negatieve dan positieve boodschappen.

Je bent je er natuurlijk niet altijd van bewust hoe positief of negatief je interacties met verschillende leerlingen echt zijn. Een goede manier om hierachter te komen, is door observatie. Je zou een collega kunnen vragen om mee te kijken in de klas, of je kan gebruik kunnen maken van video-observaties. Tegen welke leerlingen ben je het meest positief? Tegen welke leerlingen ben je negatiever? Kritisch reflecteren op je eigen interacties kan helpen om negatieve interacties te herkennen en deze om te buigen naar meer neutrale of positieve interacties.

heb jij dat énorm knap gedaan!”) of persoons-gerichte complimenten (bijv. “Wat ben jij een ongelofelijke slimmerik.”) een averechts effect en zullen ze de motivatie en gevoelens van eigenwaarde van leerlingen eerder schaden dan bevorderen.

Om positieve relaties te bevorderen kan je daarom naast het vermijden van negatieve interacties, je richten op oprechte en specifieke feedback, zonder te overdrijven. Observatie (zoals hierboven genoemd) door een collega of het maken van een video-opname kan ook hier helpen om inzicht te krijgen in je interacties met leerlingen.

3

Wees warm én veeleisend

Op scholen met veel leerlingen met een migratieachtergrond of een lagere sociaaleconomische status blijken leerlingen baat te hebben bij een manier van lesgeven die wordt omschreven als *‘warm demander’*, oftewel *warm en veeleisend*. Leerkrachten die *warm demanders* zijn investeren in een stevige basis op het gebied van relatiekwaliteit. Ze geven om hun leerlingen en hebben vertrouwen in hun mogelijkheden. Dit stelt hen in staat om duidelijke en hoge eisen te stellen aan hun leerlingen als het gaat om gedrag en prestaties. Deze manier van lesgeven vereist dat je je leerlingen goed leert kennen en een warme band en vertrouwen opbouwt, maar dat je tegelijkertijd ook een duidelijke structuur biedt en hoge verwachtingen stelt. In de communicatie ben je positief, maar ook duidelijk, bijvoorbeeld: “Het is belangrijk dat je nu oplet en niet praat. Ik ga je daarbij helpen, maar je moet zelf ook goed je best doen.”

2

Té overdreven positieve interacties kunnen averechts werken

Dit klinkt misschien tegengesteld aan de vorige strategie, maar té positieve interacties kunnen ook een negatieve uitwerking hebben op de relatie. Dit wordt ook wel de beloningsparadox genoemd. Volgens deze paradox hebben te overdreven enthousiaste opmerkingen (bijv. “Wat

4

Probeer je te verplaatsen in de leerling

De relatie met leerlingen kan onder druk komen te staan als leerlingen regelmatig uitdagend gedrag vertonen. Als leerkracht ben jij de professional en hoe jij reageert kan helpen om uitdagend gedrag te voorkomen of te verminderen. Probeer uitdagend gedrag niet als een vaststaande eigenschap van de leerling te zien (“Luca is een lastige leerling.”). Uitdagend gedrag bij leerlingen is ook een manier van communiceren. De leerling is misschien niet in staat om zijn of haar behoeften op een betere manier duidelijk te maken. Door je in de leerling

te verplaatsen en je af te vragen welke boodschap er eigenlijk achter het gedrag zou kunnen zitten, kan je passender reageren. Probeer dit niet alleen te doen op het moment dat de situatie zich voordoet. Op dat moment heb je daar lang niet altijd de ruimte voor. Het helpt om op een later moment te reflecteren op wat er gebeurde en je af te vragen wat de leerling dacht en voelde. Het kan ook helpen dit met een collega te bespreken. Het **BeGRP stappenplan** kan hierbij helpen.

terug naar inhoudsopgave >

Belangrijke bronnen

- Brummelman, E., Crocker, J., & Bushman, B. J. (2016). The praise paradox: When and why praise backfires in children with low self-esteem. *Child Development Perspectives*, 10(2), 111–115. <https://doi.org/10.1111/cdep.12171>
- McGrath, K. F., & van Bergen, P. (2015). Who, when, why and to what end? Students at risk of negative student-teacher relationships and their outcomes. *Educational Research Review*, 14, 1–17. <https://doi.org/10.1016/j.edurev.2014.12.001>
- Polderdijk, S., Henrichs, L. F., van Tartwijk, J. (2025). Warm and demanding teaching practices reviewed from an interpersonal perspective: A qualitative synthesis of urban classroom management. *Teaching and Teacher Education*, 155, 104898. <https://doi.org/10.1016/j.tate.2024.104898>
- Vaish, A., Grossmann, T., & Woodward, A. (2008). Not all emotions are created equal: The negativity bias in social-emotional development. *Psychological Bulletin*, 134(3), 383–403. <https://doi.org/10.1037/0033-2909.134.3.383>
- Van Vemde, L., Verschueren, K., Colpin, H., Thijs, J., Krijnen, M. A. & Hornstra, L. (2025). More conflict and less closeness: The mediating role of dyadic interactions in explaining lower teacher-student relationship quality for low SES and ethnic minority students. [Artikel is ingediend bij een wetenschappelijk tijdschrift]. **Neem contact met ons op voor het artikel.**

BIJLAGE A: VERDER LEZEN

Naast de aanbevelingen en praktische handvatten uit deze leidraad, is er ook veel ontwikkeld voor en over burgerschapsonderwijs door andere organisaties. Zij bieden eveneens praktische handvatten en leeractiviteiten die inspiratie

kunnen vormen voor lessen of om als team in gesprek te gaan over een doorlopende leerlijn en het formuleren van een gezamenlijke visie op burgerschapsonderwijs. Hieronder geven wij een aantal suggesties voor verdere verdieping.

Overzicht van de genoemde voorbeelden uit deze leidraad (in volgorde van verschijning)

- **Expertisecentrum burgerschap:** kenniscentrum voor het vormgeven van het burgerschapscurriculum. <https://www.expertisepuntburgerschap.nl/>
- **Boekenlijst vol diversiteit:** Inspiratie voor boeken waarin kinderen met diverse achtergronden en kenmerken op een positieve of neutrale manier centraal staan. <https://jufrigoberta.com/2024/04/23/boekenlijst-vol-diversiteit/>
- **TerInfo:** Platform met lesmateriaal om gevoelige onderwerpen te behandelen in de klas. <https://ter-info.nl/>
- **Kennisplatform Inclusief Samenleven:** Overzicht van lesmethoden die ingaan op het verminderen van vooroordelen en discriminatie tussen leerlingen. <https://www.kis.nl/sites/default/files/2023-01/221214%20Overzicht%20antidiscr%20leermiddelen%20onderwijs.pdf>
- **Welkom in mijn wijk:** Ondersteuning en informatie voor het opzetten van een samenwerking tussen scholen, zodat leerlingen met verschillende achtergronden elkaar ontmoeten. <https://welkominmijnwijk.nl/>
- **Stoeltjesdans:** Evidence-informed online tool om grip te krijgen op de sociale dynamiek in de klas, met advies over de optimale klasindeling. <https://stoeltjesdans.nl/>
- **Leidraad leerkracht-leerlingrelaties in het po:** Bundeling van wetenschappelijke kennis over leerkracht-leerlingrelaties, met praktische handvatten. https://www.onderwijskennis.nl/sites/onderwijskennis/files/media-files/Leidraad%20Leerkracht-leerlingrelaties%20in%20het%20po_1.2_1.pdf
- **Reflectie-instrument leerkracht opvattingen over omgaan met diversiteit in de klas.** Dit reflectie-instrument is als bijlage B toegevoegd. Daarnaast kan het worden gedownload via de volgende link: <https://blok.sites.uu.nl/wp-content/uploads/sites/588/2025/01/Reflectie-instrument-opvattingen-interactie-met-diverse-klas-project-BLOK-v1.pdf>
- **BeGRP stappenplan:** Evidence-informed stappenplan om stil te staan bij uitdagend gedrag van leerlingen. <https://www.universiteitleiden.nl/begrp>

De volgende bronnen hebben we niet in de tekst genoemd, maar bieden wel verdere verdieping en praktische handvatten:

- **Praktische gids over kansrijk en motiverend lesgeven:** Biedt leerkrachten kennis en praktische handvatten om alle leerlingen te motiveren en daarmee leren en gedrag te bevorderen. Hornstra, L. & Van den Bergh, L. (2025). *Kansrijk en motiverend lesgeven: Een praktische gids voor leraren in het basis- en voortgezet onderwijs*. Universiteit Utrecht. <https://uu.nl/kansrijkenmotiverendlesgeven>

- **Gedrag in de school:** Biedt leerkrachten concrete handvatten over hoe leerkrachten kunnen werken aan gewenst gedrag en fijne relaties in de klas op basis van inzichten uit (internationaal) onderzoek.
Ros, B., Baars, M., Janssen, J., & Koomen, H. (2023). *Gedrag in de school*. Ten Brink Uitgevers.
<https://didactiefonline.nl/artikel/gedrag-in-de-school>
- **Klassenmanagement:** Biedt leerkrachten kennis en concrete voorbeelden om grip te krijgen op het klassenmanagement en zo een effectieve leeromgeving te creëren.
Wubbels, T., den Brok, P. J., Claessens, L., Mainhard, T., & van Tartwijk, J. (2024). *Klassenmanagement vanuit een interpersoonlijk perspectief*. Telos.
<https://telos-uitgevers.nl/klassenmanagement-vanuit-een-interpersoonlijk-perspectief/>
- **Burgerschap en sociaal-emotioneel leren:** Geeft een overzicht van de raakvlakken en verschillen tussen burgerschap en sociaal-emotioneel leren.
Nieuwelink, H. (2021). *Burgerschap en sociaal-emotioneel leren. De overeenkomsten en verschillen*. PO-Raad en Stichting School & Veiligheid.
<https://www.schoolenveiligheid.nl/kennisbank/burgerschap-en-sel/>

Praktische handvatten van andere organisaties in Nederland

- **PO-Raad:** Biedt verschillende handreikingen en een handige pagina met doorverwijzingen naar andere organisaties. <https://www.poraad.nl/kind-onderwijs/leergebieden/burgerschap>
- **SLO:** Biedt handvatten om verder aan de slag te gaan binnen het team met burgerschap als onderdeel van het curriculum. <https://www.slo.nl/thema/meer/burgerschap/handreiking-burgerschap-bouwstenen/>
- **ProDemos:** Biedt diverse educatieve werkvormen voor burgerschap in de bovenbouw.
<https://prodemos.nl/voor-scholen/voor-basisscholen/lesmateriaal-basisonderwijs/>
- **Stichting Vreedzaam:** Biedt met de Vreedzame School en de Vreedzame Wijk integrale programma's rondom burgerschap. <https://www.stichtingvreedzaam.nl/>
- **Stichting School en Veiligheid:** Biedt informatie over diverse thema's, waaronder burgerschapsvorming, sociale veiligheid en een handige kennisbank.
<https://www.schoolenveiligheid.nl/thema/burgerschapsvorming-po/#over-burgerschapsvorming>
- **Expertispunt burgerschap:** Deelt actuele informatie, tips en inspiratie over het vormgeven van burgerschaps-onderwijs. <https://www.expertispuntburgerschap.nl/>
- **Nuffic:** Biedt scholen informatie over wereldburgerschap, waaronder verschillende lesideeën voor zowel de onder-, midden- en bovenbouw. <https://www.nuffic.nl/onderwerpen/wereldburgerschap>

Burgerschap door spel

Wil je op een interactieve manier werken aan burgerschapsvaardigheden? Ook spel kan kinderen inzicht geven in bepaalde burgerschapsvaardigheden. Enkele suggesties:

- **Bestemming burgerschap:** <https://www.schoolenveiligheid.nl/kennisbank/spel-bestemming-burgerschap/>
- **Wat maken wij van burgerschap:** <https://www.schoolenveiligheid.nl/kennisbank/tangram-spel-wat-maken-wij-van-burgerschap/>
- **Terra Nova – Minimaatschappij:** <https://www.terra-nova.nl/wat-wij-doen>
- **SamSam gesprekskaarten:** <https://www.kidsweek.nl/burgerschap/lesideeen-bij-de-samsam-gesprekskaarten~ceeb68d>

terug naar inhoudsopgave >

BIJLAGE B: REFLECTIE-INSTRUMENT LEERKRACHTOPVATTING OVER OMGAAN MET DIVERSITEIT IN DE KLAS

Opvattingen over interactie met een diverse klas: Reflectie-instrument voor leraren(teams)

Vragenlijst en achtergrond van de Diversity Teaching Beliefs Scale

Auteurs: Onderzoekers van project BLOK

Minke Krijnen MSc (m.a.krijnen@fsw.leidenuniv.nl)

dr. Lian van Vemde (l.vanvemde@uu.nl)

dr. Lisette Hornstra

dr. Bjorn Wansink

prof. dr. Tim Mainhard

dr. Jochem Thijs

Financiering

Dit document is tot stand gekomen met financiering vanuit het Nederlands Regieorgaan Onderwijs-onderzoek (40.5.18300.032).

Versies

Het onderzoek naar deze vragenlijst is afgerond. De onderzoekers werken nog wel verder met de gegevens die met het onderzoek verzameld zijn. Nieuwe inzichten kunnen leiden tot aanvulling van dit document. Daarom wordt er met versies gewerkt, dit is versie: 1, 18 december 2024

INHOUD

Dit reflectie-instrument is gebaseerd op de Diversity Teaching Beliefs Scale (DTBS). Dit is een vragenlijst die de opvattingen van leraren over diversiteitsonderwijs in kaart brengt, dat wil zeggen hun ideeën over de omgang met, en communicatie over culturele verschillen in de klas. Deze vragenlijst is ontwikkeld voor onderzoeksdoeleinden, maar kan ook worden gebruikt als reflectie-instrument voor leraren. In deze hand-out geven we enkele aanwijzingen hoe dit te doen. De vragenlijst gaat over het benadrukken van verschillen en overeenkomsten tussen leerlingen uit verschillende culturele groepen en aandacht voor de Nederlandse

cultuur in de klas. Deze drie aspecten zijn gekozen na een uitgebreid onderzoek. Gesprekken over diversiteit in de klas kunnen lastig zijn omdat de opvattingen van leraren hierover soms uiteenlopen. Deze lijst biedt mogelijkheden om op een constructieve wijze te reflecteren op, en in gesprek te gaan over, inclusief onderwijs. De vragenlijst kan worden ingevuld door leraren en andere onderwijsprofessionals. Deze handleiding is bedoeld voor leraren die met behulp van dit instrument zelf willen reflecteren op hoe zij omgaan met diversiteit alsmede voor bijvoorbeeld trainers of schooldirecteuren die met hun team hierop willen reflecteren.

Deze handout bestaat uit twee onderdelen:

1. De vragenlijst in combinatie met handvatten voor reflectie en gesprek
2. Theoretische verdieping

26

31

Instructie voor leraren die individueel aan de slag gaan met het instrument

Stap 1. Vul de vragenlijst individueel in (vanaf pagina 26) en bereken uw score. Lees daarna pas de achtergrond van de vragenlijst (vanaf pagina 29). Zo kunnen uw opvattingen het beste in kaart worden gebracht.

Stap 2. Denk na over wat uw antwoorden betekenen voor uw handelen in de klas. Hiervoor kunt u de reflectievragen op pagina 32 gebruiken.

Instructie voor trainers of andere begeleiders van een groepssessie

Stap 1. Deel de vragenlijst uit en laat de deelnemers de vragenlijst invullen. Je kunt bijvoorbeeld zeggen dat je het instrument wilt gebruiken om met elkaar te reflecteren op het burgerschapsonderwijs van de school en de visie daarop.

Stap 2. De deelnemers vullen de vragenlijst individueel in. Ze kunnen zelf hun score uitrekenen. Zie hiervoor de pagina scoring in dit document. Die kun je uitdelen om de score te laten uitrekenen.

Stap 3. Laat de deelnemers eerst in tweetallen hun scores uitwisselen en onderling bespreken. Waar verschillen ze en waar zien ze overeenkomsten? Zie voor vragen het onderdeel reflectievragen.

Stap 4. Bespreek plenair met de deelnemers de uitkomsten en wat deze mogelijk betekenen voor het onderwijsbeleid van de school, of waar de school verder aandacht aan wil besteden. Voorbeeldvragen vind je bij het onderdeel reflectievragen voor trainers.

DE VRAGENLIJST

De volgende vragen gaan over omgaan met culturele diversiteit in de klas. Culturele diversiteit kan geïnterpreteerd worden als de aanwezigheid van leerlingen met verschillende achtergronden in de klas. Denk bijvoorbeeld aan verschillen in etnische achtergrond, sociale klasse, huidskleur, thuistaal, et cetera. Het gaat hier dus niet om verschillen tussen leerlingen op het gebied van schoolprestaties of onderwijsbehoeften.

Meningen over hoe je het beste om kan gaan met culturele diversiteit kunnen erg

uiteenlopen. In de vragenlijst staan daarom ook stellingen die u misschien helemaal niet belangrijk vindt of waar u het niet mee eens bent. U kunt met uw score daar dan aangeven dat u de stelling niet belangrijk vindt.

Geef aan in hoeverre u de volgende zaken belangrijk vindt. Het gaat er nu niet om of u dit daadwerkelijk doet.

Vul nu de vragenlijst in op de volgende pagina. Lees daarna pas de volgende pagina's.

In hoeverre vindt u de volgende zaken belangrijk?	Helemaal niet belangrijk	Niet belangrijk	Niet echt belangrijk	Tussenin	Best wel belangrijk	Belangrijk	Heel Belangrijk
1. Aandacht besteden aan de normen en waarden die leerlingen van verschillende culturele achtergronden van huis uit meekrijgen.	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
2. Overeenkomsten tussen leerlingen van verschillende culturele achtergronden benadrukken.	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
3. Zorgen dat leerlingen bekend zijn met Nederlandse normen en waarden.	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
4. Aandacht hebben voor de behoeften van leerlingen met verschillende culturele achtergronden.	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
5. Aan leerlingen overbrengen dat mensen van verschillende culturele achtergronden veel gemeen hebben.	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
6. Stimuleren dat leerlingen zich gedragen volgens Nederlandse normen en waarden.	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
7. Leerlingen van verschillende culturele achtergronden de mogelijkheid geven vanuit hun eigen perspectief aan de les bij te dragen.	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
8. Zorgen dat leerlingen van verschillende culturele achtergronden juist hun onderlinge overeenkomsten zien.	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
9. Leerlingen zich laten houden aan de Nederlandse normen en waarden.	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
10. Conflicten rondom cultuurverschillen aangrijpen als leermoment voor omgaan met verschillen.	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
11. De omgang tussen leerlingen van verschillende culturele achtergronden stimuleren, zodat ze zien dat ze eigenlijk heel erg op elkaar lijken.	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
12. Leerlingen laten zien hoe we in Nederland met elkaar omgaan.	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
13. Zorgen dat leerlingen, ongeacht de samenstelling van de klas, zich bewust zijn van culturele diversiteit.	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
14. Benadrukken dat we allemaal mensen zijn, ondanks onze verschillende culturele achtergronden.	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
15. Alle leerlingen stimuleren mee te doen aan de Nederlandse tradities op school.	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
16. Culturele diversiteit in de klas als een verrijking zien.	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

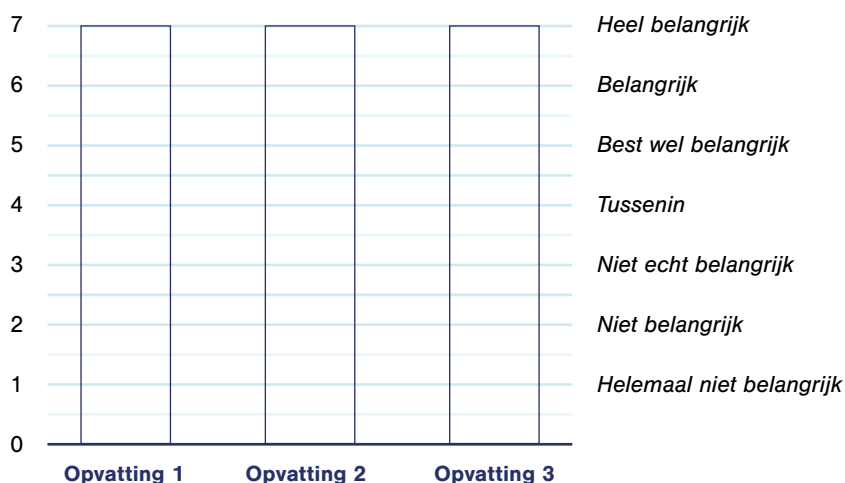
Scoring

De stellingen uit de vragenlijst horen bij drie typen opvattingen. Per stelling geeft u uzelf een score. Sommige stellingen lijken op elkaar. Het kan toch zijn dat u net een andere score heeft toegekend, dat is niet erg. Daarna berekent u het gemiddelde per type opvattingen. De hoogste gemiddelde score die u kunt berekenen is 7, de laagste gemiddelde score is 1.

1 = Helemaal niet belangrijk
 2 = Niet belangrijk
 3 = Niet echt belangrijk
 4 = Tussenin
 5 = Best wel belangrijk
 6 = Belangrijk
 7 = Heel belangrijk

Opvatting 1		Opvatting 2		Opvatting 3	
Stelling	Score	Stelling	Score	Stelling	Score
1		2		3	
4		5		6	
7		8		9	
10		11		12	
13		14		15	
16					
Totaal		Totaal		Totaal	
Gemiddelde (/6)		Gemiddelde (/5)		Gemiddelde (/5)	

Teken de drie gemiddelde scores in de onderstaande lege staafdiagram. Dit werkt goed om de scores met elkaar te vergelijken.

INTERPRETATIE

Deze vragenlijst is een hulpmiddel om te reflecteren op uw persoonlijk opvattingen ten aanzien van de omgang met diversiteit in de klas. De gemiddelde scores laten zien hoe belangrijk u de verschillende soorten opvattingen vindt en welke u het minst en meest belangrijk vindt. Een score '5' betekent bijvoorbeeld dat u die opvattingen 'best wel belangrijk' vindt. Het is dus niet zo dat een gemiddelde score van 5 bij een categorie een beoordeling is zoals 'middelmatic' of 'ruim voldoende'.

Het is goed mogelijk dat u op twee of drie categorieën een vergelijkbare score heeft behaald. Uit ons onderzoek blijkt dat bij veel leraren de verschillende categorieën opvattingen naast elkaar kunnen bestaan. Door de drie scores met elkaar te vergelijken, kunt u kijken waar bij u wat meer de nadruk ligt.

Elke categorie heeft een bepaalde normatieve kleuring, wat soms debat kan oproepen. Uit onderzoek blijkt dat de categorieën elk een andere uitwerking kunnen hebben op leerlingen. We geven hiervan een beknopte samenvatting, zodat u deze informatie kunt gebruiken om verder te reflecteren op uw eigen opvattingen.

Opvatting 1: Erkennen van verschillen.

Stellingen in deze categorie gaan over het erkennen van en aandacht hebben voor verschillende perspectieven en achtergronden van leerlingen. Uit eerder onderzoek blijkt dat leraren die sterk deze opvatting hebben, graag ruimte geven aan verschillende perspectieven in hun lessen. Ook zijn zij eerder geneigd om in hun lessen voorbeelden te gebruiken die aansluiten bij de belevingswereld of thuiscultuur van leerlingen met verschillende culturele achtergronden¹. Leerlingen met een migratieachtergrond die zo'n leraar hebben lijken hier over het algemeen voordeel van te hebben: zij zijn wat gemotiveerder, presteren beter, voelen zich meer thuis op

school en zitten beter in hun vel. Voor leerlingen zonder migratieachtergrond zijn bovendien geen negatieve effecten gevonden². Voor leerlingen met en zonder migratieachtergrond is tot slot gevonden dat zij een positievere houding hebben tegenover mensen met een andere achtergrond dan zichzelf^{3,4}. Een potentieel nadeel van deze benadering is dat leerlingen zich meer bewust worden van verschillen, waardoor zij in meer stereotype termen over elkaar kunnen gaan denken⁵. Het is daarom bijvoorbeeld van belang dat leerlingen elkaars achtergrond leren kennen⁵.

Opvatting 2: Benadrukken van overeenkomsten.

Stellingen in deze categorie gaan over het benadrukken van overeenkomsten tussen leerlingen met verschillende achtergronden. Deze handeling gaat vaak samen met de overtuiging dat iedereen gelijk is en kan helpen om leerlingen elkaar beter te leren begrijpen⁵. Door het benadrukken van overeenkomsten kan een leraar werken aan cohesie ('wij horen allemaal bij deze groep') binnen de groep⁶. Het komt nog wel eens voor dat leraren én overeenkomsten benadrukken én aandacht besteden aan verschillen (categorie 1). Een mogelijk risico van een sterke voorkeur voor het benadrukken van overeenkomsten is dat er juist voorbij wordt gegaan aan de verschillen tussen leerlingen, die voor hen wel belangrijk zijn. Leerlingen die een andere sociaal-culturele achtergrond hebben dan de leraar en/of hun medeleerlingen, kunnen zich dan minder goed herkennen in de lessen en de manier waarop in de klas met elkaar wordt omgegaan⁶.

Opvatting 3: Overbrengen van de Nederlandse cultuur.

Stellingen in deze categorie gaan over het benadrukken van Nederlandse gewoonten, normen en waarden. Dit kan een strategie zijn om een gezamenlijk groepsgevoel te creëren in de klas

(‘We zijn allemaal Nederlands’). Ook past het bij de functie van het onderwijs om leerlingen wegwijs te maken in de Nederlandse samenleving. Tegelijk kan het soms ook lastig zijn voor leerlingen met een oorspronkelijk niet-Nederlandse achtergrond om zich hierin te herkennen, omdat zij zich mogelijk ook sterk verbonden voelen met het land waar hun familie oorspronkelijk vandaan komt. Het is daarom belangrijk om te kijken hoe de score in deze categorie zich verhoudt tot de andere twee scores. Het is verder interessant om na te gaan wat ‘De Nederlandse cultuur’ voor uzelf betekent: Gaat dit bijvoorbeeld over pijlers van de Nederlandse democratie (zoals solidariteit, gelijkwaardigheid, tolerantie, vrijheid), en/of over traditionele Nederlandse tradities en gewoonten (zoals handen schudden, elkaar aankijken als je tegen elkaar praat, altijd Nederlands praten, Kerst, Sinterklaas)? De eerste variant gaat over de Nederlandse maatschappij, en de tweede variant meer over oorspronkelijk Nederlandse culturele tradities.

Gespreks- en reflectievragen

Het kan waardevol zijn om verder te reflecteren op uw antwoorden en scores op deze vragenlijst. Dit kan individueel, of in gesprek met collega’s of met de klas. Op deze manier staat u verder stil bij uw opvattingen over omgaan met diversiteit in de klas, en kunt u reflecteren op de connectie van deze opvattingen met uw lespraktijk.

Een vragenlijst invullen over eigen opvattingen is een persoonlijke kwestie. Sommige leraren vinden het gemakkelijker dan anderen om hun antwoorden te delen en/of over dit onderwerp in gesprek te gaan. In gesprek gaan hoeft niet meteen: Afhankelijk van de behoeften van de leraren, is het mogelijk om eerst individueel de vragenlijst in te vullen, de scores te berekenen en aan de hand van reflectievragen (staan onder de vragenlijst) hierop te reflecteren. Als volgende stap kunnen leraren in kleinere groepen hierover in gesprek gaan, waarbij de keuze kan worden gemaakt om wel of niet een leidinggevende deel te laten nemen aan dit gesprek. Ook hiervoor kunnen de vragen inspiratie bieden.

Individuele reflectievragen (kan ook in tweetallen besproken worden)

- Herken ik mijzelf in de scores die uit de vragenlijst komen? Waarom wel/niet?
- Zijn er vragen in de lijst waar ik het helemaal niet mee eens bent, en waarom?
- Welke elementen van de Nederlandse cultuur vind ik belangrijk om mee te geven?
- De scores in twee of drie categorieën zijn ongeveer even hoog. Draag ik deze opvattingen ook even veel uit? Waarom wel of waarom niet? En ervaar ik spanningen tussen deze opvattingen?
- Zijn mijn opvattingen gereflecteerd in mijn gedrag?
- Merken leerlingen dat ik deze opvattingen heb en zo ja, hoe merken zij dat? Kan ik bij de categorieën waar ik hoog op scoor concrete voorbeelden bedenken voor de manier waarop ik die opvattingen uitdraag?
- Zijn er opvattingen die ik wel heel belangrijk vind, maar niet uitdraag naar leerlingen? Waarom wel of niet?
- Wat voor impact hebben mijn opvattingen op mijn leerlingen? Hoe merk ik dit?
- In hoeverre komen mijn opvattingen overeen met collega’s of het schoolbeleid? Waar zitten de grootste verschillen of overeenkomsten?

Reflectievragen voor een plenaire discussie met alle deelnemers. Hoe kun je als school verder een visie vormgeven op basis van de uitslag?

- In hoeverre past de uitslag van deze vragenlijst bij ons burgerschapsonderwijs?
- Welk type opvatting vinden we belangrijk en welk type opvatting vinden we minder belangrijk?
- Welk type opvattingen zouden we centraal willen stellen in onze visie op onderwijs? Wat zou daar de impact van zijn op onze leerlingen? Hoe verhoudt zich dit tot de (concept)kerndoelen burgerschap?
- In hoeverre hebben we in de school aandacht voor verschillen tussen leerlingen? Hoe maken we dit zichtbaar? Wat merken de leerlingen hiervan of ouders? Ook in de verschillende leerjaren of vakken.
- In hoeverre hebben we in de school aandacht voor overeenkomsten tussen leerlingen? Hoe maken we dit zichtbaar? Wat merken de leerlingen hiervan of ouders? Ook in de verschillende leerjaren of vakken.
- In hoeverre hebben we in de school aandacht voor het overbrengen van de Nederlandse cultuur aan leerlingen? Hoe maken we dit zichtbaar? Wat merken de leerlingen hiervan of ouders? Wat vinden we dan belangrijke onderdelen van die cultuur om over te brengen? Ook in de verschillende leerjaren of vakken.
- In hoeverre ervaren we in school spanningen tussen de verschillende typen opvattingen?

ACHTERGROND BIJ DE VRAGENLIJST

Hieronder geven we meer achtergrondinformatie aan de hand van veelvoorkomende vragen.

Waarvoor kan de DTBS gebruikt worden?

De Diversity Teaching Beliefs Scale (DTBS) meet de opvattingen van leraren over interacties met, en in een diverse klas. In deze vragenlijst duidt 'een diverse klas' op een klas waarin leerlingen met verschillende sociaal-culturele achtergronden zitten. Dit kan bijvoorbeeld betekenen dat veel leerlingen een migratieachtergrond hebben, of dat er grote sociaaleconomische verschillen tussen leerlingen zijn. In deze vragenlijst verwijst klasinteractie naar het gedrag van de leraar gericht op een (groep) leerling(en) evenals het gedrag van de leraar gericht op het begeleiden van interactie tussen leerlingen. U kunt deze opvattingen in beeld brengen, zodat leraren hierover met elkaar in gesprek kunnen gaan en

zo zich verder kunnen professionaliseren op het gebied van lesgeven aan diverse klassen.

Hoe is de DTBS opgebouwd?

De DTBS kost maximaal 10 minuten om in te vullen en bestaat uit 16 stellingen. Deze stellingen zijn ingedeeld in drie typen opvattingen, die elk hun eigen achtergrond kennen:

- Het erkennen en waarderen van verschillen tussen leerlingen met verschillende achtergronden
- Het benadrukken van overeenkomsten tussen leerlingen met verschillende achtergronden
- Het benadrukken van Nederlandse waarden en gewoonten

Elk type opvatting heeft een duidelijke achtergrond en functie. Leraren kunnen meerdere typen opvattingen tegelijkertijd hebben: het kan bijvoorbeeld zo zijn dat een leraar het zowel belangrijk vindt om verschillen, als ook overeenkomsten tussen leerlingen te benadrukken. Als een leraar deze vragenlijst heeft ingevuld, wordt duidelijk hoe die verschillende typen opvattingen zich tot elkaar verhouden bij de leraar. Het is dus niet zo dat uit de vragenlijst blijkt wat voor soort de leraar is. Bij elke leraar bestaan deze typen opvattingen naast elkaar; de verhouding tussen die categorieën kan echter verschillen.

Waarom meten we de opvattingen van leraren?

De opvattingen van leraren maken onderdeel uit van hun persoonlijke invulling van hun professionele identiteit. Deze professionele identiteit wordt gezien als de basis van het handelen van een leraar. Natuurlijk handelen leraren niet altijd strikt naar hun opvattingen of idealen: er zijn vaak omstandigheden die ertoe leiden dat de praktijk net even anders gaat dan de precieze opvatting van de leraar zou voorschrijven. Als leraren een vragenlijst hierover invullen, kunnen zij zich (nog meer) bewust worden van hun opvattingen en hierover met elkaar in gesprek gaan of hier zelf op reflecteren. In onderzoek gebruiken we zo'n vragenlijst om te kijken in hoeverre opvattingen terug te zien zijn in het handelen van leraren en wat de impact ervan is op leerlingen.

Hoe is deze vragenlijst tot stand gekomen?

Deze vragenlijst is tot stand gekomen na wetenschappelijk onderzoek. De eerste versie van de vragenlijst is besproken met wetenschappers en leraren, om de formulering aan te scherpen en te verhelderen wat we precies willen meten. Op basis van statistische analyses is toen vastgesteld dat de vragenlijst voldoende valide en betrouwbaar is: de vragen passen goed bij de typen opvattingen die we in kaart willen brengen. De uitgebreide versie van die resultaten zijn ook te lezen in twee wetenschappelijke artikelen⁷.

Kunnen alle leraren deze vragenlijst invullen?

Het onderzoek op basis waarvan deze vragenlijst is ontwikkeld, is uitgevoerd onder leraren in het reguliere basisonderwijs. We denken dat de vragen zo geformuleerd zijn dat ze ook van toepassing zijn op leraren en klassen in het speciaal basisonderwijs en het voortgezet speciaal onderwijs. We weten echter nog niet zeker of die leraren de vragen precies hetzelfde interpreteren. De vragenlijst kan dan nog steeds helpen om op opvattingen over diversiteit in de klas te reflecteren en vervolgens met elkaar in gesprek te gaan.

Waarom meet deze vragenlijst juist deze drie categorieën opvattingen?

Grofweg worden er in onderzoek naar opvattingen van leraren vaak twee categorieën opvattingen onderscheiden. De eerste categorie is het actief erkennen en waarderen van culturele verschillen in de klas (een belangrijk aspect van multiculturalisme). De tweede categorie is het benadrukken van overeenkomsten, om zo een gevoel van eenheid in de klas te creëren¹. In veel onderzoek wordt ook ingegaan naar het omgekeerde van verschillen benadrukken: het negeren van verschillen⁶. Deze categorie, die ook wel 'kleurenblindheid' wordt genoemd, hebben wij niet opgenomen in de vragenlijst, omdat we onze vragen richten op dingen die leraren wel doen (benadrukken van overeenkomsten/verschillen), en niet op de dingen die leraren niet doen (negeren). In deze vragenlijst introduceren we bovendien een derde categorie: Het benadrukken van Nederlandse gewoonten, normen en waarden. Dit type sluit aan bij een andere belangrijke functie van het Nederlands onderwijs: De leerlingen introduceren in de Nederlandse samenleving. Om een genuanceerd beeld te krijgen van de opvattingen van leraren, meten we in deze vragenlijst deze drie categorieën naast elkaar.

De stellingen in de vragenlijst richten zich specifiek op (het begeleiden van) interactie in de klas: andere facetten waar omgaan met culturele diversiteit in terugkomt, zoals contact met ouders, het beleid van de school, of het lesontwerp/curriculum, worden hier buiten beschouwing gelaten. Op die manier proberen we dicht bij de leraar en sociale processen in de klas te komen.

Wat doen de opvattingen van leraren met leerlingen?

Uit het onderzoek dat we met deze vragenlijst hebben gedaan, blijkt dat veel leraren minimaal twee typen opvattingen erg belangrijk vinden. Er zijn ook leraren die alle drie de typen opvattingen naast elkaar belangrijk vinden. In het onderzoek hebben we gekeken hoe de opvattingen van leraren samenhangen met de houding van leerlingen over kinderen met een migratieachtergrond en van mensen met een migratieachtergrond in het algemeen.

Over het algemeen hebben opvattingen van leraren beperkte effecten op leerlingen. Er zijn namelijk veel meer factoren die een rol spelen en een impact op leerlingen hebben en leraren handelen niet altijd naar hun opvattingen. De effecten zijn vermoedelijk groter als leraren hun

opvattingen expliciet en consistent uitdragen. Het is daarom belangrijk om bewust te zijn van je eigen opvattingen. Als leraren meerdere opvattingen heel belangrijk vinden, kan het zijn dat er juist negatieve effecten optreden. Mogelijk zijn leraren dan niet duidelijk en consistent in hun communicatie en ontstaat er verwarring bij leerlingen^a.

Is er een 'beste type opvatting' om te hebben?

Deze vragenlijst is niet bedoeld om te kijken hoe 'goed' de opvattingen van leraren zijn. Professionele opvattingen van leraren kunnen verschillen en bieden openingen tot gesprek en reflectie. Ook is van belang hoe opvattingen in de klas worden omgezet en zichtbaar worden voor de leerlingen. Het kan daarom de moeite waard zijn om als leraar te verkennen hoe de verschillende culturele perspectieven in de klas een bijdrage zouden kunnen leveren aan de les. Daarnaast is het interessant om te verkennen, als een leraar meerdere typen opvattingen belangrijk vindt, wanneer die naar voren komen en of deze aan bod komen in het handelen van de leraar. Op die manier kunnen leraren stilstaan bij hoe hun opvattingen gereflecteerd zijn in hun handelen en hierin bewuste keuzes maken.

CULTURELE PERSPECTIEVEN

"Het kan de moeite waard zijn om als leraar te verkennen hoe de verschillende culturele perspectieven in de klas een bijdrage zouden kunnen leveren aan de les."

a. Zodra deze artikelen zijn gepubliceerd, worden deze toegevoegd aan de referenties.

Hoe kan je met elkaar in gesprek gaan over de DTBS?

Een vragenlijst invullen over eigen opvattingen is een persoonlijke kwestie. Sommige leraren vinden het gemakkelijker dan anderen om hun antwoorden te delen en/of over dit onderwerp in gesprek te gaan. In gesprek gaan hoeft niet meteen: Afhankelijk van de behoeften van de leraren, is het mogelijk om eerst individueel de

vragenlijst in te vullen, de scores te berekenen en aan de hand van reflectievragen (staan onder de vragenlijst) hierop te reflecteren. Als volgende stap kunnen leraren in kleinere groepen hierover in gesprek gaan, waarbij de keuze kan worden gemaakt om wel of niet een leidinggevende deel te laten nemen aan dit gesprek. Ook hiervoor kunnen de vragen inspiratie bieden.

terug naar inhoudsopgave >

Referenties

1. Hachfeld, A., Hahn, A., Schroeder, S., Anders, Y., & Kunter, M. (2015). Should teachers be colorblind?: How multicultural and egalitarian beliefs differentially relate to aspects of teachers' professional competence for teaching in diverse classrooms. *Teaching and Teacher Education*, 48, 44-55. <https://doi.org/10.1016/j.tate.2015.02.001>
2. Celeste, L., Baysu, G., Phalet, K., Meeussen, L., & Kende, J. (2019). Can school diversity policies reduce belonging and achievement gaps between minority and majority youth? Multiculturalism, colorblindness, and assimilationism assessed. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 45(11), 1603-1618. <https://doi.org/10.1177/0146167219838577>
3. Vervaet, R., Van Houtte, M., & Stevens, P. A. J. (2018). Multicultural school leadership, multicultural teacher culture and the ethnic prejudice of Flemish pupils. *Teaching and Teacher Education*, 76, 68-77. <https://doi.org/10.1016/j.tate.2018.08.009>
4. Schwarzenhal, M., Schachner, M. K., Vijver, F. J. R. Van De, & Juang, L. P. (2018). Equal but different: Effects of equality/inclusion and cultural pluralism on intergroup outcomes in multiethnic classrooms. *Cultural Diversity & Ethnic Minority Psychology*, 24(2), 260-271. <https://doi.org/10.1037/cdp0000173>
5. <https://www.kis.nl/artikel/les-over-vooroordelen-en-stereotypen-op-school-bewustwording-wel-echt-de-eerste-stap>
6. Civitillo, S., Juang, L. P., & Schachner, M. K. (2021). Stressing similarities or ignoring differences? Shedding light into different forms of color-evasive ideology with pre- and in-service teachers. *Zeitschrift Fur Erziehungswissenschaft*, 24(1), 135-153. <https://doi.org/10.1007/s11618-021-00995-9>
7. Thijs, J., Krijnen, M., van Vemde, L., Hornstra, L., Mainhard, T., & Wansink, B. (2025). The diversity teaching beliefs scale: Addressing cultural diversity, communalities between cultures, and the national culture in the classroom. *Teaching and Teacher Education*, 153, 104846. <https://doi.org/10.1016/j.tate.2024.104846>

OVER DE AUTEURS

Minke Krijnen is onderzoeker en lerarenopleider basisonderwijs aan de Universiteit Leiden. Haar onderzoeksinteresses zijn gericht op de (diverse) klas als oefenplaats voor burgerschap, sociale relaties tussen leerlingen, en de rol van de leerkracht in sociale klasdynamieken.

m.a.krijnen@fsw.leidenuniv.nl

Lian van Vemde is onderzoeker en docent Interdisciplinaire Sociale Wetenschap aan de Universiteit Utrecht. Haar onderzoeksinteresses zijn gericht op het bevorderen van positieve intergroepsrelaties tussen kinderen en welke rol de samenstelling van de klas, diversiteitsopvattingen van leerkrachten en kinderen, en de relaties tussen leerkracht en leerling en klasgenoten onderling hierin spelen.

l.vanvemde@uu.nl

Lisette Hornstra werkt als universitair hoofddocent bij de afdeling Educatie van de Universiteit Utrecht. Haar onderzoek richt zich op gelijke kansen in het onderwijs. Ze richt zich daarbij voornamelijk op de vraag hoe leerkrachten in hun onderwijs kunnen bijdragen aan motivatie, welbevinden en schoolprestaties van leerlingen met verschillende achtergronden en prestatieniveaus. Haar onderzoekslijn kenmerkt zich door de verbinding tussen fundamenteel en praktijkgericht onderzoek.

t.e.hornstra@uu.nl

Jochem Thijs is Universitair Hoofddocent Interdisciplinaire Sociale Wetenschap aan de Universiteit Utrecht. Hij is geïnteresseerd in de opvattingen en houdingen die (jonge) mensen hebben ten aanzien van diversiteit, en hoe daar in het onderwijs mee wordt omgegaan.

j.t.thijs@uu.nl

Bjorn Wansink is universitair hoofddocent aan de Universiteit Utrecht. Zijn onderzoeksinteresses zijn gericht op burgerschapsonderwijs, multicultureel onderwijs, kritisch denken en vredesonderwijs.

b.g.j.wansink@uu.nl

Tim Mainhard is hoogleraar en hoofd van de lerarenopleidingen voor het basisonderwijs aan de Universiteit Leiden. Zijn onderzoek richt zich op de sociale dynamiek in de klas en hoe leerkracht-leerlinginteracties bij kunnen dragen aan het welzijn en de motivatie van leerlingen en leerkrachten.

m.t.mainhaard@fsw.leidenuniv.nl

Verwijzen naar deze leidraad?

Krijnen, M. A., van Vemde, L., Hornstra, L., Thijs, J., Wansink, B. G. J., & Mainhard, T. (2025). Interactie in diverse klassen: Samen werken aan cohesie, verbondenheid en sociale burgerschapsvaardigheden. Universiteit Utrecht. <https://doi.org/10.34894/4AOQVU>

KANSEN EN VERRIJKING

"Net als in de echte maatschappij brengt diversiteit in de klas soms uitdagingen en spanningen met zich mee, maar zo'n klas kan juist ook verrijkend zijn en kansen bieden."

Project BLOK